

ՎԻՐԱԲ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

Բարձրագույն դատական խորհրդի աշխատակազմ՝
Դատական դեպարտամենտի Դատավորների ընդհանուր
ժողովի և դատարանների աշխատակազմերի
գործունեության ապահովման վարչության
Դատարանների աշխատակազմերի գործունեության
ապահովմանն օժանդակող բաժնի գլխավոր մասնագետի
պարտականությունները ժամանակավորապես կատարող,
ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիայի
իրավագիտության ամբիոնի ասպիրանտ

**ՄԵՂՔԻ ԵՎ ՊԱՏԺԻ ՀԱՄԱՉԱՓՈՒԹՅԱՆ
ՄԿՁԲՈՒՆՔՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԱՐՏԱՀԱՅՏՄԱՆ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՓՈՐՁԸ, ԻՐԱՎԱՍՏԵՂԾ ԵՎ
ԻՐԱՎԱԿԻՐԱՌ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ.
ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ**

Աշխատանքում ուսումնասիրվել է աշխարհի տարբեր երկրներում մեղքի սկզբունքի և պատժի համա-
չափության սկզբունքի իրավական ամրագրման վիճակը: Բացահայտվել է նաև նշված իրավական սկզ-
բունքների առնչությամբ տարբեր երկրներում գոյություն ունեցող միջազգային փորձը՝ իրավաստեղծ և
իրավակիրառ պրակտիկայում:

Գիտական հոդվածում բացահայտվել են նաև քննարկվող իրավական սկզբունքների առնչությամբ
գոյություն ունեցող միջազգային և հայրենական փորձի փոխանակման հնարավորությունները՝ ի նպաստ
մեղքի և պատժի համաչափության սկզբունքների ապահովման:

*Հիմնաբառեր- մեղքի սկզբունք, պատժի համաչափության սկզբունք, միջազգային փորձ, իրավաս-
տեղծ պրակտիկա, իրավակիրառ պրակտիկա:*

Մեղքի և պատժի համաչափության սկզբունք-
ների նորմատիվային ամրագրման, ինչպես նաև
կիրառման հայեցակետերի բացահայտման կա-
պակցությամբ հարկավոր է ուսումնասիրել մի շարք
երկրների իրավական համակարգերը և օրենսդրա-
կան կառուցակարգերը, այդ երկրներում տեղի ու-
նեցած սահմանադրական փոփոխությունների մի-
տումները և անհրաժեշտությունը:

Պրոֆեսոր Հարությունյանը բավական ման-
րամասն անդրադարձ է կատարել սահմանադրա-
կան փոփոխությունների որոշ առանձնահատկու-
թյուններին, սահմանադրական հիմնական սկզ-
բունքների ու դրույթների փոփոխություններին և
սահմանադրական մշակույթի ձևավորման ու զար-
գացման տեսանկյունից դրանց միտումներին՝ *մի-
ջազգային իրավական չափանիշների համատեքս-
տում*: Մասնավորապես, նա նշել է, որ առավել հա-
ճախ սահմանադրական հիմնական սկզբունքներն
ու դրույթները փոխառվում են աղճատված ձևով՝
հարմարեցվելով որոշ պայմաններին ու պատկե-
րացումներին: Առաջին պլանում պետք է լինի սահ-
մանադրական հիմնական սկզբունքների ճանա-
չումն ու ընկալումը, միջազգային իրավական չա-

փանիշների համատեքստում, և ապա՝ շեշտը դրվի
այն մոտեցումների խորությամբ ուսումնասիրման
վրա, որոնց օգնությամբ տարբեր երկրներ կարո-
ղացել են լուծել իրենց առջև ծառայած կոնկրետ
սահմանադրական խնդիրներն ու ապահովել
երկրի կայուն ժողովրդավարական զարգացումը:
Այս առումով՝ չափազանց կարևոր է տարբեր երկր-
ների սահմանադրական փոփոխությունների մի-
ջազգային պրակտիկայի ուսումնասիրությունը:
Օրինակ՝ Ավստրիայի, ԱՄՆ-ի, Բելգիայի, Գերմա-
նիայի, Դանիայի, Իսպանիայի, Իտալիայի, Հու-
նաստանի, Պորտուգալիայի, Ֆրանսիայի, Ֆին-
լանդիայի, Սլովակիայի և մի շարք այլ երկրների
վերջին տասնամյակների սահմանադրական փո-
փոխությունների ու սահմանադրական օրենքների,
ինչպես նաև Արևելյան Եվրոպայի ու նախկին
ԽՍՀՄ մի շարք երկրների (Ռուսաստանի Դաշնու-
թյուն, Լիտվա, Էստոնիա, Վրաստան, Գրղզստան և
այլն) սահմանադրությունների ուսումնասիրությու-
նից հետևում է, որ սահմանադրական մշակույթի
ձևավորման ու զարգացման տեսանկյունից առկա
են մի շարք կայուն ու ընդհանուր միտումներ.

1) Հասարակական-պետական հարաբերու-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

թյունների առանցքն է դառնում մարդը՝ իր անօտարելի արժանապատվությամբ և իրավունքներով: Վերջիններս սահմանադրորեն ամրագրվում ու ճանաչվում են՝ որպես անմիջական գործող իրավունքներ, դառնում են ժողովրդի ու պետության կողմից իշխանության իրականացման սահմանափակիչներ, ստանում ներպետական ու միջազգային պաշտպանության հուսալի երաշխիքներ, հանդես գալիս որպես տվյալ հասարակական համակարգի գնահատման հիմնական չափանիշներ: Մարդկային հանրության արժեքների համակարգում տիրապետող է դառնում իրավունքի գերակայության սկզբունքը: Քաղաքացիական հասարակության կայացման գլխավոր չափանիշ է դառնում ոչ թե իշխանությամբ՝ իրավունքի, այլ՝ իրավունքով իշխանության սահմանափակումը:

2) Ժողովրդավարական արժեքները հիմնավորապես դառնում են սահմանադրական կարգի հենքը և մարդկանց ազատությունների երաշխիքը, նկատվում է համընդհանուր միտում կենտրոնական իշխանության աստիճանական սահմանափակման, ուժի (քաղաքական, վարչական, տնտեսական) ապակենտրոնացման և ինքնակառավարման հնարավորությունների ընդլայնման ու երաշխիքների ամրապնդման հարցերում:

3) Իշխանությունների բաժանման ու հավասարակշռման սկզբունքի հետևողական իրացումը, դրանց գործառնության հավասարակշռումը, խելամիտ զսպումն ու հակակշռումը դառնում են համընդհանուր պահանջ: Ներկայացուցչական ժողովրդավարության զարգացումներն առանձնահատուկ կարևորում են հասարակության քաղաքական կառուցակարգերի կատարելագործումն ու մարդկանց քաղաքական իրավունքների պաշտպանությունը: Հատուկ ուշադրության առարկա է դառնում դատական իշխանության անկախության, համակարգային լիարժեքության, ամբողջականության, կենսունակության ապահովման խնդիրը: Մեծապես կարևորվում է տեղական ինքնակառավարումը՝ որպես հասարակության ժողովրդավարական ինքնավարության առանձնահատուկ ձև:

4) Ամրապնդվում են ներսահմանադրական կայունության երաշխիքները, արմատավորվում է մարդու իրավունքների սահմանադրական երաշխիքների ու իշխանությունների լիազորությունների սահմանադրական հաշվեկշռի խախտումների բացահայտման, գնահատման և վերականգնման իրավական կուռ համակարգ. սահմանադրական կարգն օժտվում է առավել կենսունակ «իմունային համակարգով», մարդու իրավունքների մեջ առանձնահատուկ կարևորություն է ստանում նրա

սահմանադրական արդարադատության իրավունքը:

5) Հասարակական օրգանիզմի «իմունային բավարարության» ապահովման խնդիրների լուծումները նկատելիորեն փնտրվում են սահմանադրական դաշտում և, իր հերթին, ազգային սահմանադրությունների յուրաքանչյուր փոփոխություն միջազգային լայն արձագանք է ստանում:

6) Գնալով էլ ավելի են կարևորվում միջազգային իրավունքի տեղն ու դերն ազգային իրավական համակարգերում: Նկատելի են սահմանադրական հիմնական հասկացությունների նույնականացման միտումները: Ներդաշնակվում են մոտեցումներն իշխանությունների բաժանման ու հավասարակշռման և մարդու իրավունքների սահմանափակումների չափանիշների ընտրության հարցերում: Միաժամանակ, փնտրվում են ազգային առանձնահատկությունների և վերագրային մոտեցումների «հաշտեցման» եզրեր: Նշված ընդհանուր միտումների կողքին մեծապես կարևորվում են նաև իշխանության թևերի գործառնություններն իրականացնող ինստիտուտների զարգացման, դրանց գործառնության դերի հստակեցման և անհրաժեշտ ու բավարար լիազորություններով օժտելու հարցերը: Մյուս կողմից, իշխանությունների գործակցությունն առավել մեծ չափով է խարսխվում համագործակցության սկզբունքի և դինամիկ հավասարակշռություն ապահովող լուծումների վրա¹:

Հայրենական իրավական համակարգում, խնդրոք քննարկման առարկա սկզբունքների սահմանադրաիրավական կարգավիճակով պայմանավորված, առաջին հերթին, անհրաժեշտ է ուսումնասիրել այլ երկրների հիմնական օրենքները, բացի այդ՝ միջազգային իրավունքի հիմնական սկզբունքները:

Միջազգային իրավունքի հիմնական սկզբունքները միջազգային իրավունքի սուբյեկտների վարքագծի հիմքում ընկած ելակետային, դեկլարատոր դրույթներ են: Դրանք իրենցից ներկայացնում են միջազգային հարաբերությունների ոլորտում ձևավորված պրակտիկայի առավել ընդհանուր արտացոլումը: Միջազգային իրավունքի սկզբունքը միջազգային իրավունքի նորմ է, որը պարտադիր բնույթ ունի բոլոր սուբյեկտների համար, ինչը պայմանավորված է միջազգային հարաբերությունների կարգավորման ոլորտում դրանց ունեցած կարևորությամբ: Միջազգային իրավունքի հիմնական սկզբունքներն ամրագրող կարևորագույն փաստաթուղթը ՄԱԿ-ի կանոնադրությունն է (1945 թ.):

Աշխարհի երկրների ճնշող մեծամասնություն

նում օրենսդիրները հակված են այն տեսակետին, որ մի շարք միջազգային իրավական և սահմանադրական սկզբունքներն անմիջապես քրեական օրենսգրքի տեքստում հատուկ ամրագրվելու (հռչակվելու) կարիք չունեն, քանի որ իրենք են որոշում դրա բովանդակությունը և կիրառման եղանակը: Երբեմն բացառություն է արվում որոշ սկզբունքների համար (առավել հաճախ՝ օրինականության սկզբունքի համար):

Բայցևայնպես, որոշ երկրներում քրեաիրավական ծագում ունեցող ընդհանուր սկզբունքներն ամրագրված են անմիջապես քրեական օրենսգրքում: Այդ երկրների շարքում են օրինակ՝ Լիտվան, Կոլումբիան, Մոլդովան, Լեհաստանը, Պուերտո Ռիկոն, Ռուսաստանը, Սալվադորը, Տաջիկիստանը և այլն:

Օրինակ՝ Ռուսաստանում մեղքի սկզբունքն ամրագրված է Ռուսաստանի Դաշնության քրեական օրենսգրքի 5-րդ հոդվածով, որի 1-ին մասի համաձայն՝ անձը քրեական պատասխանատվության է ենթարկվում միայն այն հանրային վտանգավոր գործողությունների (անգործության) և վրա հասած հանրային վտանգավոր հետևանքների համար, որոնց կապակցությամբ նրա մեղավորությունը հաստատվել է: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ օբյեկտիվ մեղսագրումը (մեղսայնացումը), այսինքն՝ առանց մեղքի պատճառված վնասի համար քրեական պատասխանատվությունը անբույլատրելի է:

Վերջին ժամանակներում սահմանադրական իրավունքի գիտության ռուսաստանյան ներկայացուցիչներն ավելի ու ավելի հաճախ են դիմում «սահմանադրականացում» տերմինի օգտագործմանը՝ այն նշելով, հիմնականում, Ռուսաստանի Դաշնության Սահմանադրության ազդեցության գործընթացն օրենսդրության ամբողջ համակարգի կամ դրա առանձին բաղադրիչների վրա: Այսպիսով, Ա.Ն.Կոկոտովն առաջարկում է նույնիսկ մեկնաբանել Հիմնական օրենքը որպես Ռուսաստանի իրավունքի ընդհանուր մաս՝ շեշտելով, որ սահմանադրական իրավունքի առարկան ընդգրկում է բոլոր հիմնարար սոցիալական հարաբերությունները, որոնք ներառված են իրավական կարգավորման մեխանիզմի ազդեցության օբյեկտի մեջ:

Միևնույն ժամանակ, բավականին հստակ բնութագրվում են Ռուսաստանի օրենսդրության համակարգում սահմանադրական իրավունքի ճյուղի նպատակները, խնդիրները և գործառնությունները՝ նշելով, որ. «... նրա ամենակարևոր գործառնական ուղեցույցներն ազգային բոլոր ճյուղերի ինտեգրումն են: Օրենքը պետք է դիտարկվի մեկ հիերար-

խիկորեն կազմակերպված ամբողջության մեջ, և պետք է տեղի ունենա ազգային իրավունքի որոշակի փոխակերպում՝ առկա իրավական տարրերի պետական ամփոփ համադրությունից՝ օրգանական համակարգի որակի: Սահմանադրական իրավունքի խնդիրներն են նաև ազգային իրավունքի նպատակների ձևավորումը, ընդհանուր իրավական նպատակների ձևավորումը, արժեքների համախմբումը, որոնք հիմնարար են իրավունքի բոլոր ճյուղերի համար:»²:

Ռուսաստանի Դաշնության Սահմանադրությունը Ռուսաստանի Դաշնության բարձրագույն նորմատիվ իրավական ակտն է³: Այն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ, որը ամրապնդում է Ռուսաստանի սահմանադրական կարգի հիմունքները, պետական կառուցվածքը, ներկայացուցչական, գործադիր, դատական իշխանության մարմինների և տեղական ինքնակառավարման համակարգի ձևավորումը, իրավունքներն ու ազատությունները, ինչպես նաև սահմանադրական փոփոխությունները ու Սահմանադրության վերանայումը^{4,5}:

Արդյունքում, կարող ենք փաստել, որ միայն մեղքի սկզբունքը նախատեսված է Ռուսաստանի քրեական օրենսգրքով, սակայն սահմանադրական ամրագրում մեր կողմից քննարկվող սկզբունքները չեն ստացել:

Հետաքրքրական է Գերմանիայի իրավական համակարգում մեղքի և պատժի համաչափության սկզբունքների կարգավիճակի հիմնախնդիրը:

Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության հիմնական օրենքը⁶ Գերմանիայի Սահմանադրությունն է, որի մեջ ամրագրված են երկրի իրավական և քաղաքական համակարգի հիմքերը: Այն, ի սկզբանե, ժամանակավորապես գործել է միայն արևմտյան գրավյալ շրջաններում և փոխարինում էր սահմանադրությանը: Հետագայում այն շարունակեց գործածվել նաև Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետությունում, իսկ 1990 թվականից հանդիսանում է⁸ միավորված Գերմանիայի Սահմանադրությունը:

Գերմանիայի Սահմանադրության 103-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ արարքը կարող է պատժվել միայն այն դեպքում, եթե դրա պատժելիությունը սահմանված է եղել օրենքով մինչև դրա կատարումը:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ընդհանուր քրեական օրենքների հիման վրա ոչ ոք չի կարող ենթարկվել բազմակի պատժի նույն արարքի համար:

Ի տարբերություն մեր երկրի մայր օրենքի՝

www.ardaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Գերմանիայի Սահմանադրությունը մեղքի և պատժի համաչափության սկզբունքներն ուղղակիորեն չի սահմանում: Իսկ մատնանշված սահմանադրական կարգավորումներն ըստ էության վերաբերում են՝ պատժելի արարքի կատարման պահին դրա՝ օրենսդրությամբ նախատեսված լինելու անհրաժեշտությանը և նույն արարքի համար մեկից ավելի պատիժ նշանակելու անթույլատրելիությանը:

Սակայն մեղքի և պատժի համաչափության սկզբունքներն իրենց արտացոլումն են գտնում Գերմանիայի դատական պրակտիկայում, մասնավորապես՝ Գերմանիայի Դաշնային սահմանադրական դատարանի պրակտիկայում:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության բարեփոխման առիթով, Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծում (այսուհետ՝ Նախագիծ) քրեական իրավունքին և քրեական դատավարական իրավունքին վերաբերող դրույթների մասին Գերմանիայի դաշնային սահմանադրական դատարանի դատավոր, դոկտոր, պրոֆեսոր Հ.Ռադքեի 2015 թվականին արտահայտած կարծիքում, նա մասնավորապես նշել է, որ մեղքի սկզբունքի նշանակությունը Նախագծի 71-րդ հոդվածում առաջարկված ձևով նա մեկ այլ տեղում (Գերմանիայում, սահմանադրաիրավական ու քրեաիրավական իրավիճակի առնչությամբ) նկարագրել է հետևյալ կերպ.

«Ըստ Գերմանիայի Դաշնային սահմանադրական դատարանի մշտական դատական պրակտիկայի՝ մեղքի սկզբունքը, որը մի կողմից քրեական պատժի նշանակման համար անհրաժեշտ նախապայման է դարձնում անօրինականությունը մեղավորությամբ կատարելը (պատիժը հիմնավորելու մեղքի գործառույթ), իսկ մյուս կողմից՝ հանցանքով հանցագործի կողմից իրականացված մեղքը դարձնում է քրեական պատժաչափը որոշելու սկզբունք (մեղքի՝ պատիժը սահմանափակող գործառույթ), սահմանադրական ռանգ ունի: Մեղքի սկզբունքն իր սահմանադրաիրավական հիմքն ունի հիմնական իրավունքների անհատական առումով Գերմանիայի Հիմնական օրենքի 1-ին հոդվածի 1-ին մասում կարգավորված *մարդու արժանապատվության երաշխիքում*, ինչպես նաև ինստիտուցիոնալ առումով՝ Հիմնական օրենքի 20-րդ հոդվածի 3-րդ մասում կարգավորված *իրավական պետության սկզբունքում*: Սահմանադրաիրավական մեղքի սկզբունքը Գերմանիայի Դաշնային սահմանադրական դատարանն այժմ դատում է սահմանադրության ինքնությանը, որի նկատմամբ տնօրինման իրավունք չունի, ըստ Հիմնական

օրենքի 79-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ անգամ ինքը՝ սահմանադիրը, սահմանադրաիրավական մեղքի սկզբունքը հանցանքի մեղավորությամբ կատարման մանրամասն նախապայմաններ չի սահմանում: Մեղքի (նյութական) հասկացության բովանդակության որոշումն ավելի շուտ քրեական իրավունքի և քրեական օրենսդրի խնդիրն է:

Ելնելով այն հանգամանքից, որ սահմանադրաիրավական մեղքի սկզբունքն արտածվում է հիմնական օրենքի 1-ին հոդվածի 1-ին մասում կարգավորված մարդու արժանապատվությունից, հետևում է, որ հանցանք կատարած անձի դեմ բարձրացված մեղավորության մեղադրանքը պարտադիր պետք է հենվի այդ երաշխիքի բովանդակության վրա: Դրան համապատասխան, Գերմանիայի Դաշնային սահմանադրական դատարանը մեղքի սկզբունքի հիմքում դնում է մարդու այն պատկերը, որով տոգորված է Հիմնական օրենքը: Ըստ դրա՝ մարդը ազատ ինքնորոշման և ինքնագարգացման կոչված էակ է, ով սկզբունքորեն ունի արդարության և անարդարության միջև ազատ որոշում կայացնելու ունակություն: Եթե հանցանք կատարած անձը որոշում է կայացրել մեղավորությամբ անարդարություն կատարելու մասին և իրագործել է այդ որոշումը, ապա պետությունն իրավունք ունի հանցանք կատարած անձին պատժել այն անարդարության համար, որի համար պատասխանատվություն է կրում: Քանի որ հանցանք կատարած անձն ունակ է ինքնորոշման և ինքնագարգացման, մեղավորությամբ անարդարություն կատարելու դեպքում ելնում են նրա կայացրած որոշումից և քրեական պատժի դատապարտելու միջոցով, բացի պատժի ենթարկելուց, նրա նկատմամբ կայացվում է նաև սոցիալ-էթիկական դատապարտող վճիռ: Մարդու այս պատկերի վրա է հիմնականում հենվում քրեական իրավունքի՝ որպես իրավական բարիքների պաշտպանության գործիքի գործառույթը: Իրավական բարիքների պաշտպանությունը խոչընդոտող ներգործություն, որն ակնկալվում է պատժի ենթակա վարքագծի նորմերը հաստատելուց, դրանց կիրառումից վարքագծի նորմի խախտման դեպքում սահմանված սանկցիայի կատարումից, հիմնվում է այն ենթադրության վրա, որ կասկածյալն ի վիճակի է իր վարքագիծը համապատասխանեցնել գոյություն ունեցող վարքագծի նորմերին և գործել դրանց համապատասխան:»:

Փաստորեն Ռադքեները մեղքը մեկնաբանում է որպես մեղավորությամբ կատարված անարդարություն, որի համար պետությունը պետք է պատժի այդ որոշումը կայացրած և իրագործած անձին:

Իրավունքի սկզբունքներն, ունենալով յուրատեսակ կարևոր դեր իրավական համակարգերի կայացման և զարգացման գործում, իրենց ուրույն տեղն ունեն յուրաքանչյուր իրավական համակարգում: Հաճախ իրավական նույն սկզբունքներն իրենց տեղը կարող են գտնել միաժամանակ բոլոր իրավական համակարգերում, անկախ դրանց հիմնաքարային կառուցակարգերից: Իհարկե, յուրաքանչյուրում, մի շարք օբյեկտիվ գործոններով պայմանավորված, կարող են առաջ գալ իրավական կոնկրետ սկզբունքի դրսևորման առանձնահատկություններ:

Ինչպես գիտենք, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում գործում է անգլոսաքսոնական իրավական համակարգը:

Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում մեղքի և պատժի համաչափության սկզբունքներն ուղղակիորեն Սահմանադրությամբ⁹ ամրագրված չեն: ԱՄՆ Սահմանադրությունը երկրի գերագույն օրենքն է¹⁰: Ընդունման պահից մտցվել է քսանյոթ փոփոխություն, որոնք նրա անբաժան մասն են կազմում¹¹: Այն համարվում է աշխարհում գործող ամենափոքր Սահմանադրությունը¹²: Ըստ մեզ, խնդրոք քննարկման առարկա սկզբունքները ԱՄՆ-ի իրավական համակարգում ավելի շատ արտահայտվում են իրավակիրառ պրակտիկայում: Հանդիսանալով քրեական և քրեադատավարական ոլորտի հետ ավելի սերտ առնչվող իրավական սկզբունքներ՝ քննարկվող սկզբունքներն իրենց դրսևորումն են ստանում քրեաիրավական օրենսդրության մշակման և կատարելագործման համատեքստում:

ԱՄՆ-ում, մասնավորապես վերջին ժամանակներում, քրեաիրավական քաղաքականությունը տարվում է դեպի օրենսդրությամբ նախատեսված հանցանքների համար սահմանված պատիժների հստակեցում՝ հանցանքի կոնկրետ հանգամանքներով պայմանավորված: Այսինքն, նեղացվում են կոնկրետ պայմաններով իրականացված հանցավոր արարքների համար քրեական օրենսդրությամբ նախատեսված սանկցիաների սահմանաչափերը: Օրենսդրական մակարդակով ավելի մանրակրկիտ ձևակերպվում են հանցագործության համար նշանակվող վերջնական պատժի համար էական բոլոր հանգամանքները և նշանակվող պատիժը, օրինակ՝ նախատեսվում է, թե հանցագործության մեղմացնող և ծանրացնող կոնկրետ հանգամանքների պայմաններում ինչ պատժատեսակ և պատժաչափ պետք է կիրառվի: Իհարկե, օրենքը չի կարող բացարձակ կերպով հստակեցնել յուրաքանչյուր դեպքի համար կիրառվող պատժաչափն ու պատժատեսակը, որը բացի նրանից, որ հնարա-

վոր չէ, նաև անհրաժեշտ չէ, քանզի համոզված ենք, որ միայն արդարադատության իրականացման գործընթացում է հնարավոր բացահայտել կոնկրետ հանցագործության ողջ էությունը, հանցագործության սուբյեկտի անձը, հանցագործության կատարման շարժառիթները, մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքների կշիռը, կոնկրետ դեպքով հանրային վտանգավորության իրական աստիճանը և այլն: Նշվածը կարող է ամբողջությամբ վեր հանվել և ներդրվել վերջնական պատժի հիմքում գուգորդված դատավորի բարձր մասնագիտական և մարդկային որակների հետ:

Այնուամենայնիվ, Միացյալ Նահանգներում տարվող նկարագրված քրեաիրավական քաղաքականությունը նպաստում է մեղքի և պատժի համաչափության սկզբունքների պահպանմանը, որպիսի պրակտիկա կարելի է ներդնել նաև Հայաստանի Հանրապետությունում:

Մեր երկրում գործող քրեական օրենսգրքում հաճախ հանդիպում են հողվածներ, որոնց մասերից մեկում նախատեսվող պատժի առավելագույն չափն ավելի քան կրկնակի անգամ գերազանցում է նկարագրված նույն հանգամանքների համար նույն մասով նախատեսված նվազագույն պատժաչափը: Սա, կարծում ենք, հղի է մեր կողմից քննարկման առարկա սկզբունքների խախտման մեծ հավանականությամբ, որը, թերևս, լուծելի խնդիր է: Սակայն նշված ընդհանրական առաջարկի առնչությամբ կոնկրետ լուծումները պետք է առաջարկվեն և քննարկվեն մեծապես պետության քրեաիրավական քաղաքականության մշակման և զարգացման համատեքստում և տեսաիրավական վերլուծության ենթարկվեն համապատասխան հետազոտություններում:

Արդարացիորեն պետք է նշել, որ սա ավելի շատ քրեաիրավական քաղաքականության հարց է: Սակայն սահմանադրական ամրագրման պայմաններում սկզբունքները պետք է իրենց ազդեցությունն ունենան իրավունքի բոլոր ճյուղերի վրա և իրենց հետևանքը պետք է թողնեն, այդ թվում՝ դրանց իրավակիրառ պրակտիկայում, հատկապես՝ իրավունքի այն ճյուղի, որտեղից սկիզբ է առնում նրա ծագումնաբանությունը՝ իբրև իրավական սկզբունքի:

Սահմանադրական ոլորտին առնչվող ուսումնասիրությունների ժամանակ, պետությունների հիմնական օրենքներն ուսումնասիրելիս, բավականին հետաքրքրաշարժ են Ճապոնիայի¹³ և Հնդկաստանի¹⁴ մայր օրենքները: Այդ երկու պետությունների սահմանադրություններն ամենահինն են ողջ Ասիայում: Սակայն այս երկու սահմանադրություն-

www.ardaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ներում ևս բացակայում են մեր կողմից քննարկվող սկզբունքները:

Այս հետազոտության համատեքստում բավականին հետաքրքրական է Պորտուգալիայի Հանրապետության Սահմանադրությունը¹⁵ (ընդունված՝ 1976 թվականի ապրիլի 2-ին): Մասնավորապես, վերջինիս 30-րդ հոդվածով սահմանված են պատժի և խափանման միջոցների սահմանները: Իսկ նշված հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված է հետևյալը. «Պատիժն իրականացվում է *խիստ անհատական կարգով*»: Այսինքն սրանով, փաստորեն, սահմանադրական մակարդակով առաջ է քաշվում պատժի անհատականացման գաղափարը, ինչը, մեր կարծիքով, ևս նշանակալի գործոն է պատժի համաչափության պահպանման ընդհանուր նպատակի համար:

Հետազոտության ընթացքում մեր կողմից ուսումնասիրության են ենթարկվել նաև Ֆրանսիայի¹⁶, Իտալիայի¹⁷, Բրազիլիայի¹⁸, Ավստրալիայի¹⁹ և աշխարհի մի շարք այլ երկրների մայր օրենքներ²⁰:

Ինչպես Պորտուգալիայի հիմնական օրենքի մատնանշված դրույթի բովանդակությամբ, այնպես էլ Իտալիայի հիմնական օրենքի 27-րդ հոդվածի բովանդակությամբ՝ շեշտը դրվում է քրեական պատժի անհատական բնույթի վրա:

Այնուամենայնիվ, կարող ենք փաստել, որ վերը թվարկված և հետազոտության ընթացքում ուսումնասիրված մի շարք այլ պետությունների հիմնական օրենքներն իրենց մեջ չեն ամրագրում մեր կողմից քննարկվող մեղքի և պատժի համաչափության սկզբունքները, այլ ընդամենը, երբեմն նախատեսում են որոշ դրույթներ, որոնք այս կամ այն չափով կարող են առնչվել քննարկվող սկզբունքներին:

Պրոֆեսոր Գ.Հարությունյանը փաստել է, որ, եթե մինչև XVIII դարն իրավաբանական մտքի զարգացումը հանգեցրեց սահմանադրությունների ընդունման, սոցիալական հանրության Հիմնական օրենքի միջոցով հասարակական համաձայնության կայացման գաղափարին, ապա հետսահմանադրական շրջանի գլխավոր խնդիրը՝ Սահմանադրության միջոցով երկրում սահմանադրականության երաշխավորումն է, որը որակապես նոր աստիճանի է բարձրացնում սահմանադրական մշակույթը, այն ստանում է իրական բովանդակություն, հասարակության անդամների համար դառնում է ճանաչողության կարևոր բաղադրիչ, ապրող իրողություն²¹:

Սահմանադրությունից՝ սահմանադրականության, ցանկալիից իրականին հասնելու ճանապարհն անցնում է հասարակական հարաբերու-

թյունների սահմանադրականացման միջով: Միջազգային սահմանադրաիրավական միտքը ներկայումս հատուկ կարևորում է հասարակական հարաբերություններում սահմանադրական սկզբունքների ու նորմերի հուսալի երաշխավորումը, այդ հարաբերությունների, այսպես կոչված, սահմանադրականացումը՝ որպես իրավական, ժողովրդավարական պետական համակարգերի կայացման նախադրյալ²²:

Միջազգային փորձի ուսումնասիրության շրջանակներում, հետազոտելով խնդրո քննարկման առարկա հանդիսացող սկզբունքների իրավական իմաստին առնչվող եվրոպական մի շարք փաստաթղթեր և դրանցում տեղ գտած առանձին դրույթներ, *ի հայտ են բերվել բեմային առնչվող՝ մասնավորապես հետևյալ մի քանի եվրոպական իրավական չափորոշիչները.*

ա) անձին կարելի է քրեական պատասխանատվության ենթարկել միայն արարքը համապատասխան իրավական ակտով նախատեսված լինելու պայմաններում,

բ) մեղքը՝ արարքի կատարման պահով փոխպայմանավորելը,

գ) թույլ տրված հակաիրավական արարքի և պատժի միջև համաչափության ապահովման պարտադիրությունը,

դ) պահպանելով պատժի համաչափությունը՝ հնարավորինս անազատության հետ չկապված պատիժների կիրառմանը ձգտելը,

ե) ի սկզբանե հակաիրավական արարքը դասակարգելիս՝ բուն իրավախախտման բնույթը բացահայտելու և, դրա հիմքով, համապատասխան իրավական ակտով նախատեսելու անհրաժեշտությունը:

Ամփոփելով ամբողջ վերոգրյալը՝ գտնում ենք, որ ընդհանուր առմամբ, այս հետազոտությունը կարող է ծառայել որպես արժեքավոր գիտահետազոտական և գիտատեսական նյութ՝ ապագայում աշխարհի մի շարք երկրներում իրավունքի գերակայության հաստատման, սահմանադրական մշակույթի զարգացման, պետություններում սահմանադրականության աստիճանի բարձրացման և մի շարք իրավական այլ պրոցեսների հետ զուգընթաց, մեղքի և պատժի համաչափության, ինչպես նաև տարաբնույթ այլ իրավական սկզբունքների սահմանադրականացման հնարավոր գործընթացների համար:

¹ Տե՛ս, Գ.Գ.Հարությունյան, նշված աշխատության մեջ, էջեր 171-173:

² Տե՛ս, Кокотов А.Н., Конституционное право в российском праве: понятие, назначение и структура // Правоведение. 1998. N 1. С. 15-22; Конституционное право России: учеб. / отв. ред. А.Н. Кокотов и М.И. Кукушкин. М., 2003, С. 25.

³ Ռուսաստանի ժողովրդի կողմից ընդունվել է 1993 թվականի դեկտեմբերի 12-ին, ուժի մեջ է մտել 1993 թվականի դեկտեմբերի 25-ից:

⁴ Տե՛ս, Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право России: Учебник. - М.: Проспект, 2006, С. 608.

⁵ Տե՛ս, Комаров С.А., Малько А.В. Теория государства и права: Учебно-методические пособие, краткий учебник для вузов. - М.: Инфра-М, 2001. С. 448.

⁶ Գերմաներեն՝ *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, GG.*

⁷ Գերմանիայի հիմնական օրենքն ընդունվել է 1949 թվականի մայիսի 23-ին: Վերջին փոփոխությունները տեղի են ունեցել 2019 թվականի մարտի 28-ին:

⁸ Տե՛ս, [https://hy.wikipedia.org/wiki/ Գերմանիայի_Ֆեդերատիվ_Հանրապետության_հիմնական_օրենք](https://hy.wikipedia.org/wiki/Գերմանիայի_Ֆեդերատիվ_Հանրապետության_հիմնական_օրենք):

⁹ Ընդունվել է 1787 թվականի սեպտեմբերի 17-ին Ֆիլադելֆիայում:

¹⁰ Տե՛ս, Maier Pauline (2010): Ratification: The People Debate the Constitution, 1787–1788: New York: Simon & Schuster: էջ 35: ISBN 978-0-684-86854-7:

¹¹ Տե՛ս, United States Senate (1992): «Amendments to the Constitution of the United States of America»: The Constitution of the United States of America: Analysis and Interpretation (PDF): U.S. Government Printing Office: էջ 25 n.2: ISBN 9780160632686:

¹² Տե՛ս, «National Constitution Center»: Independence Hall Association:

¹³ Ճապոնիայի հիմնական օրենքը՝ Սահմանադրությունը, ընդունվել է 1946 թվականի նոյեմբերի 3-ին և ուժի մեջ մտել 1947 թվականի մայիսի 3-ից: Որպես այդպիսին, այն հանդիսանում է Մեյձիի Սահմանադրության լրացված, բարեփոխված տարբերակը, սակայն ավանդաբար այն համարում են առանձին Սահմանադրություն: 1947 թվականի մայիսի 3-ից ի վեր Ճապոնիայի Սահմանադրության մեջ որևէ փոփոխություն չի կատարվել:

¹⁴ Հնդկաստանի Սահմանադրությունն ընդունվել է 1949 թվականի նոյեմբերի 26-ին, ուժի մեջ է մտել Հնդկաստանի անկախացումից երկու տարի անց՝ 1950 թվականի հունվարի 26-ին և գործում է մինչ օրս:

¹⁵ Տե՛ս, https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/portugal/portug-r.htm

(22.03.2021թ. դրությամբ):

¹⁶ Տե՛ս, https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/france/france-r.htm (22.03.2021թ.

դրությամբ):

¹⁷ Տե՛ս, [https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/italy/italy---](https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/italy/italy---r.htm#sub_para_N_22222)

[r.htm#sub_para_N_22222](https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/italy/italy---r.htm#sub_para_N_22222) (22.03.2021թ. դրությամբ):

¹⁸ Տե՛ս, https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/brazil/brazil-r.htm (22.03.2021թ.

դրությամբ):

¹⁹ Տե՛ս, <https://worldconstitutions.ru/?p=23> (22.03.2021թ. դրությամբ):

²⁰ Տե՛ս, Конституции зарубежных государств: Учебное пособие/Сост. проф. В.В.Маклаков. - 4-е изд., перераб. и доп. - М.: Волгерс Клувер, 2003.

²¹ Տե՛ս, Գ.Գ.Հարությունյան, Սահմանադրական մշակույթ-պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները, «Նժար», Երևան 2016, էջ 131:

²² Տե՛ս, Գ.Գ.Հարությունյան, նշված աշխատության մեջ, էջ 55:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Գ.Գ.Հարությունյան, Սահմանադրական մշակույթ-պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները, «Նժար», Երևան 2016

2. Кокотов А.Н., Конституционное право в российском праве: понятие, назначение и структура // Правоведение. 1998. N 1. С. 15-22; Конституционное право России: учеб. / отв. ред. А.Н. Кокотов и М.И. Кукушкин. М., 2003

3. Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право России: Учебник. - М.: Проспект, 2006

4. Комаров С.А., Малько А.В. Теория государства и права: Учебно-методические пособие, краткий учебник для вузов. - М.: Инфра-М, 2001

5. Конституция зарубежных государств: Учебное пособие /Сост. проф. В.В.Маклаков. - 4-е изд., перераб. и доп. - М.: Волгерс Клувер, 2003

6. Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության հիմնական օրենք: <https://hy.wikipedia.org/wiki/>

7. Maier Pauline (2010): Ratification: The People Debate the Constitution, 1787–1788: New York: Simon & Schuster: էջ 35: ISBN 978-0-684-86854-7

8. United States Senate (1992): «Amendments to the Constitution of the United States of America»: The Constitution of the United States of America: Analysis and Interpretation (PDF): U.S. Government Printing Office: n.2: ISBN 9780160632686

9. «National Constitution Center»: Independence Hall Association

10. https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/portugal/portug-r.htm (22.03.2021թ. դրությամբ)
11. https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/france/france-r.htm (22.03.2021թ. դրությամբ)
12. https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/italy/italy-r.htm#sub_para_N_22222 (22.03.2021թ. դրությամբ)
13. https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/brazil/brazil-r.htm (22.03.2021թ. դրությամբ)
14. <https://worldconstitutions.ru/?p=23> (22.03.2021թ. դրությամբ)

Վրաբ Վարդանյան

Временно исполняющий обязанности главного специалиста отдела поддерживающего обеспечение деятельности аппаратов судов подразделения обеспечения деятельности Общего собрания судей и аппаратов судов Высшего судебного совета - Судебного департамента Аспирант кафедры юриспруденции академии государственного управления РА

РЕЗЮМЕ

Международный опыт правового явления принципов вины и соразмерности наказания, правотворческая и правоприменительная практика: сравнительный анализ

В работе исследуется статус правового закрепления принципа вины и принципа соразмерности наказания в разных странах мира. Выявлен международный опыт, существующий в разных странах по указанным правовым принципам в правотворческой и правоприменительной практике.

В научной статье также исследуются возможности обмена существующим международным и внутренним опытом в отношении обсуждаемых правовых принципов в пользу обеспечения принципов соразмерности вины и наказания.

Ключевые слова: *принцип вины, принцип соразмерности наказания, международный опыт, правотворческая практика, правоприменительная практика.*

Virab Vardanyan

Temporary acting chief specialist of the Department supporting the operation of the apparatus of the courts divisions to support the activities of the General Meeting of Judges and the staff of the courts of the Supreme Judicial Council - the Judicial Department
PhD student of the Law department of the Public Administration
Academy of the Republic of Armenia

SUMMARY

International experience of legal expression of principles of guilt and proportionality of punishment, law-making and law-enforcement practice: comparative analysis

The work examines the status of legal enshrinement of the principle of guilt and the principle of proportionality of punishment in different countries of the world. The international experience existing in different countries in relation to the mentioned legal principles in the law-making and law-enforcement practice was revealed.

The scientific article also explores the possibilities of exchanging existing international and domestic experience in relation to the legal principles under discussion, in favor of ensuring the principles of proportionality of guilt and punishment.

Key words: *principle of guilt, principle of proportionality of punishment, international experience, law-making practice, law-enforcement practice.*

Բնագիրը ներկայացվել է 16.06.2021թ.

Ընդունվել է տպագրության 18.06.2021թ.

Հոդվածը երաշխավորել է տպագրության (գրախոսվել է)

իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Ա. Խաչատրյանը